

Etnološka biblioteka

Knjiga 73

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
Prof. dr Saša Nedeljković
Prof. dr Ljiljana Gavrilović

*Recenzentska komisija za etnologiju i antripologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

Prof. dr Ivan Kovačević, prof. dr Vesna Vučinić,
dr Mladena Prelić, viši naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof. dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banjaluci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd), dr Srđan Katić (Istorijski institut, Beograd), dr Aleksandar Krel (Etnografski institut SANU, Beograd).

Štampanje publikacije finansirano je iz sredstava Ministarstva
kulture i informisanja Republike Srbije

**URBANI KULTURNI IDENTITETI
I RELIGIOZNOST U
SAVREMENOM KONTEKSTU**

Tematski zbornik

**Uredio
Danijel Sinani**

**Beograd
2013**

Urbani kulturni identiteti i religioznost u savremenom kontekstu

Etnologija i antropologija su dugo i često povezivane s proučavanjem tradicionalnih i seoskih kultura - u slučaju prve, ili plemenskih i egzotičnih kultura - u slučaju druge (ko)discipline. Međutim, nova srpska antropologija je često izlazila iz pomenutih okvira, a samo letimičan pogled na domaće etnološko/antropološke kurikulume u poslednje dve decenije, pokazaće da istraživanje i proučavanje tradicionalne kulture konstantno gubi korak za "savremenim" temama i fenomenima. Prethodno rečeno je još jasnije kada se ima u vidu činjenica da je antropologija inicijalno formulisana upravo kao nauka o Drugima. Dok su antropolozi kolonijalnih sila svoje Druge pronalazili na udaljenim novoosvojenim prostorima, u kontinentalnoj Evropi je drugost istraživana na mnogo dostupnijem i poznatijem terenu – u okviru sopstvenih tradicijskih "društava" i seoskih kultura. Nestajanjem elemenata koji su takvu drugost činile bitno različitom od gradskog života, te kontinuiranim migracijama na relaciji selo – grad, istraživački fokus etnologa i antropologa se izmešta u novo okruženje. Na svojevrsan na-

čin, ruralno je, dakle, ustupilo mesto urbanom u mnogim segmentima antropoloških istraživanja, ali, paradoksalno, i pored konstatovanog stanja stvari, proučavanjima urbanih kulturnih identiteta u domaćoj etnologiji i antropologiji nije se pristupalo sistematski, niti postoje publikacije u kojima bi bili objedinjeni rezultati do kojih se u razmatranju fragmenata navedenih fenomena došlo.

Ovaj zbornik predstavlja kompilaciju nekoliko različitih studija slučaja, koje za temu imaju urbane kulturne identitete i religioznost u savremenom okruženju i, iako se njime u domaću nauku ne uvode sistematska proučavanja ove oblasti, njegov značaj leži pre svega u činjenici da on donosi sveža promišljanja starih i novih problema, uvodi u polje istraživanja nove tematske oblasti i nagoveštava u kojim sve pravcima može da bude angažovana antropološka misao.

Tako, u uvodnoj studiji *Neki problemi proučavanja identiteta u Srbiji*, Ivan Kovačević i Vladimira Ilić razmatraju probleme na koje se može naići prilikom proučavanja savremenih kulturnih identiteta, bilo da se radi o njihovim etničkim, rodnim, regionalnim, lokalnim, grupnim ili individualnim parametrima. Bojan Žikić i Marija Ristivojević se u tekstu *Beograd kao kulturni simbol: mogući temat etnološkog i antropološkog proučavanja u okviru pokušaja formulisanja predloga za Beogradske studije*, zalažu za formiranje multidisciplinarnih, akademskih beogradskih studija, u okviru kojih bi etnološko-antropološka problemska posebnost trebalo da bude sadržana u proučavanju korišćenja Beograda u smislu kulturnog simbola u kulturnoj komunikaciji, te proučavanju kulturnih identiteta nastalih

upotrebom ovog kulturnog simbola. U tekstu *O (ne)mogućnosti zaštite religijskih koncepata i praksi kao nematerijalne kulturne baštine u kontekstu pridruživanja Republike Srbije Evropskoj uniji*, Miloš Milenković, imajući u vidu pojedina rešenja kojima se pribeglo u Zakonu o crkvama i verskim zajednicama, ukazuje na rizik suočavanja sa spornim situacijama prilikom definisanja "pripadnosti" kulturnog nasleđa, u kontekstu procesa pristupanja Evropskoj uniji, te predlaže model kojim bi se predupredili problemi prilikom dalje izrade regulative u vezi sa zaštitom kulturnog nasleđa. Ljubica Milosavljević i Marko Pišev, u radu *Prilog proučavanju urbanog kulturnog nasleđa putem dekonstruisanja procesa konstruisanja starosti kao društvenog problema u Srbiji: preliminarna razmatranja* dekonstruišu proces konstruisanja starosti kao društvenog problema u Srbiji sredinom 19. veka, koji je zavisio od društvenih kretanja u gradu kao mestu u kojem je starost počela da se razvija na drugačiji način od one starosti koja je pripadala seoskoj sredini i u kojoj je bila samo lični ili porodični problem. U tekstu *Predstave o rokenrolu kao urbanom kulturnom nasleđu*, Marija Ristivojević i Bojan Žikić analiziraju specifičnosti lokalnih poimanja rokenrola i urbanosti na primeru novog talasa osamdesetih godina dvadesetog veka u Beogradu. U radu pod nazivom *Mesta straha: tretman urbanih fenomena u modernoj horor prozi – antropološka perspektiva*, Marko Pišev i Ljubica Milosavljević analizirajući fenomene vezane za gradski prostor kao mesto odvijanja "urbanog horora", na primeru tri moderne horor pripovetke i primenom strukturalno-semiotičkog metoda,

pokušavaju da proniknu u strukture smeštene u zaleđu kulturnih predstava koje metropolu mogu da učine mestom i izvoris̃tem zla. Ana Banić Grubišić u tekstu *Slika grada u filmovima postapokalipse*, na osnovu popularnih kinematografskih predstava o gradu budućnosti, opisuje dva najčešća tipa grada budućnosti nakon apokalipse – futuristički grad napredne tehnologije i mali grad nazadne tehnologije i razmatra odnos prema gradu i gradskom životu uopšte. Ivana Gačanović u radu pod nazivom *O decentriranju navijačkih identiteta: ima li romantike u navijanju?* pažnju usmerava na identifikacione markere koji se koriste prilikom formiranja demarkacionih linija između svoje i sebi suprotstavljenje navijačke grupe, na specifičan način delimičnog izdvajanja iz sopstvene grupe, kao i na reverzibilni proces međudejstva kreiranja ličnog identiteta i navijačkih praksi. U tekstu *Religija i emocije: mogući pravci izučavanja*, Vladimira Ilić i Mladen Stajić se bave emocijama u religijskom kontekstu - pored ostalog, uticajem religije na emocije putem pobuđivanja, regulacije i upotebe emocija, te postavljaju pitanje svetih emocija kao posebne kategorije emocija i relativizuju hrišćanski oblikovane koncepte samokontrole i poniznosti kao ljudskih vrlina. Nina Kulenović i Danijel Sinani u radu *Altrernativni religijski identiteti: Crkva Isusa Hrista svetaca poslednjih dana – opšti podaci i struktura organizacije* razmatraju opšte podatke vezane za osnivanje, učenja i verske prakse Crkve Isusa Hrista svetaca poslednjih dana, kao i strukturu njene organizacije i njenog sveštenstva. Na kraju, u tekstu pod nazivom *Kratka istorija Crkve Isusa Hrista SPD u svetu i na prostoru bivše Jugoslavi-*

je, Mladen Stajić i Nina Kulenović predstavljaju istorijat Crkve Isusa Hrista svetaca poslednjih dana, počev od otkrovenja Džozefa Smita, prateći delovanje osnivača i najznačajnijih predsednika, kao i pojedine promene u njenoj religijskoj dogmi i praksi. U tekstu su predstavljeni i najznačajniji događaji u razvoju organizacije na prostoru bivše Jugoslavije, kao i njena struktura u Srbiji danas.

Svi radovi u ovom zborniku nastali su kao rezultat istraživanja na projektima: *Urbano kulturno nasleđe i religioznost u savremenom kontekstu i okruženju* Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, *Antropološko proučavanje Srbije – od kulturnog nasleđa do modernog društva* (177035), *Identitetske politike Evropske unije: prilagođavanje i primena u Republici Srbiji* (177017) i *Трансформација културних идентитета у савременој Србији у Европска унија* (177018) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Na samom kraju predgovora, iskoristiću priliku i prostor koji mi je na raspolaganju da se zahvalim Ministarstvu kulture i informisanja na podršci koju je pružilo u realizaciji ovih istraživanja, svim učesnicima projekta i autorima koji su doprineli kvalitetu ovog izdanja, kao i Nini Kulenović i Mladenu Stajiću na svesrdnoj pomoći prilikom pripreme zbornika, te našem izdavaču - Srpskom genealoškom centru i kolegi Miroslavu Niškanoviću.

Danijel Sinani

Marija Ristivojević

Institut za etnologiju i
antropologiju
Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu
mristivo@f.bg.ac.rs

Bojan Žikić

Odeljenje za etnologiju i
antropologiju
Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu
bzikic@f.bg.ac.rs

Predstave o rokenrolu kao urbanom kulturnom nasleđu*

Apstrakt: U radu su predstavljene početne hipoteze istraživanja koje za cilj ima analizu odnosa između rokenrola i predstave o urbanom, kako na globalnom nivou, tako i na lokalnom. Posmatranjem rokenrola kao kulturnog fenomena u široj perspektivi, teži se naglašavanju fluidnosti i promenljivosti značenja samog pojma u različitim sredinama. Nakon prezentovanog teorijskog okvira koji tretira pitanje urbanosti (*urbanity*) kao vrednosnog sistema, ali i rokenrola kao lokalnog fenomena, ovaj rad sadrži kraću analizu specifičnosti lokalnog poimanja rokenrola i urbanosti na primeru novog talasa osamdesetih godina dvadesetog veka, a koja predstavljaju polazište i konceptualnu osnovu za dalje, opsežnije ispitivanje.

Ključne reči: novi talas, "klasični" rokenrol, osamdesete, urbani identitet, kulturno nasleđe, Beograd

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja u okviru projekta br. 177018 Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

Uvod

Rokenrol se u ovom radu (pa i u čitavom istraživanju) tretira kao kompleksni kulturni fenomen koji poseduje brojna značenja i predstavlja bitan identitetski element kako individualnih, tako lokalnih, pa čak i nacionalnih identiteta. Potvrdu značaja rokenrola moguće je pronaći i u njegovoj "akademizaciji", odnosno u brojnim naučnim studijama koje se bave proučavanjem rokenrola i društva, svakodnevice, kulturnih praksi (Grossberg 1984; Frit 1987; Shumway 1991; Torg 2002). Ono što bi se moglo izdvojiti kao zajednička karakteristika svih sličnih studija jesu teškoće sa kojima se autori susreću u pokušaju određenja pojma rokenrol, imajući u vidu da je reč o obuhvatnom i raznovrsnom fenomenu koji u sebe uključuje širok dijapazon međusobno različitih muzičkih stilova, ali i pripisanih kulturnih značenja. Usled svega pomenutog, rokenrol se ovde posmatra pre kao vrednosni sistem i kulturni simbol, nego kao muzički žanr. Svakako bi trebalo imati na umu da rokenrol nije jednoznačan, te da, u zavisnosti od perspektive iz koje se posmatra, čini uporište konstrukcije mnogih identiteta. Kada bi trebalo ukratko pobrojati neke od oznaka koje ljudi vezuju za rokenrol, neke od njih bi svakako bile buntovništvo, modernost, kosmopolitizam ili urbanost. Doživljaj rokenrola kao urbanog žanra sa određenim sistemom vrednosti koji ljubitelji roka međusobno dele i u odnosu na koje se identifikuju, rasprostranjeno je uverenje te je stoga namera ovog istraživanja pokušaj dekonstruisanja tog odnosa kroz analizu

predstava o rokenrolu, mnoštvu njegovih značenja kako u prvobitnom obliku (na samom nastanku, na Zapadu), tako i u njegovim savremenim i lokalnim varijantama. Istovremeno se ispituje i značenje pojma urbanosti, te kulturnih vrednosti koje ova oznaka sa sobom nosi. Polaznu osnovu za ispitivanje fenomena urbanosti rokenrola čine rezultati istraživanja koje je za svoj osnovni cilj imalo analizu odnosa između muzike i grada na primeru novog talasa u Beogradu (v. Ristivojević 2011; Ristivojević 2012). Rezultati tog istraživanja ukazuju na pojedine specifične oblike doživljaja rokenrola u lokalnom kontekstu na relaciji "klasični rokenrol" – "novi talas", koje bi trebalo podrobnije istražiti.

Urbanost kao oznaka

Jedna od teza ovog istraživanja jeste da mesta nastaju kao rezultat brojnih značenjskih identifikacija. U tom smislu, mesta se daljim konstruisanjem pretvaraju u kategorije poput grada, sela, varošice, metropole. Na taj način shvaćen, grad može biti posmatran kao sociokulturna konstrukcija koja nastaje kao rezultat *urbanizacije* određenog mesta. Međutim, kako bi se razjasnilo značenje koncepta grada, neophodno je okrenuti se urbanosti kao njegovom esencijalnom svojstvu, budući da su u pitanju dva neodvojiva pojma koja se međusobno upotpunjuju, proizvode pa tako grad nemoguće razumeti ukoliko se u obzir ne uzme urbanost, i obrnuto. Samim tim dolazi se do pitanja šta sve može da označava pojam "urbanosti"? Na to pitanje nije

jednostavno odgovoriti, ali bi trebalo odgovor svakako valjalo početi apstrahovanjem bitnih svojstava pomoću kojih se gradi značenje urbanosti.

Sociolog Luis Virt o urbanosti razmišlja kroz pojmove kao što su urbanizam i urbanizacija. Virt urbanizam određuje kao skup osobenih crta koje karakterišu način života u gradovima, dok pod urbanizacijom podrazumeva proces kojim se označava razvoj i širenje ovih faktora (Virt 1988, 162). Od bitnih crta, u tom smislu Virt izdvaja brojnost gradske populacije, gustinu naseljenosti, heterogenost kao jednu od najkarakterističnijih odlika gradova, institucionalnu i infrastrukturnu razvijenost (biblioteke, pozorišta, bioskopi, muzeji, saobraćaj, komunikacije), te gradove vidi i kao finansijske, komercijalne i administrativne centre (Virt 1988, 160). Svaka od ovih osobina predstavlja jednu kariku u nizu neophodnu za uspostavljanje mreže odnosa koja se naziva i *gradski način života*. Tako, na primer, nije dovoljno reći da je urbana zajednica ona koja ima veliki broj stanovnika, jer je teško ustanoviti koji bi to broj trebalo da bude. Svaka od navedenih osobina rezultira određenim načinom komunikacije koji se uspostavlja među ljudima, a kojim se dalje uređuje specifičan način života žitelja tog grada (interakcija sa većim brojem ljudi na svakodnevnom nivou, način zabave, ispunjavanja slobodnog vremena itd.). Urbanost se može okarakterisati kao odraz modernosti, razvoja, inicijativa, ljudi koncentrisanih u veće skupine, što sa sobom nosi pozitivne konotacije. Međutim, postoje i predstave o urbanosti kao o udaljavanju od prirode koje su prožete negativnim vrednovanjima.

Jedna od odlika urbanosti može biti i intenzitet aktivnosti koje se odvijaju unutar urbanih sredina, kao i način organizovanja urbanih institucija (Pile 1999, 6, 18). Prema mišljenju ovog autora, urbanost se odnosi na specifičan način interakcije među ljudima koja se uspostavlja kao posledica života u gradskim uslovima (veća gustina naseljenosti na manjem prostoru koja rezultira i većom blizinom ljudi, ali koja uzrokuje i manje prisne odnose u zajednici). Na takvo viđenje nadovezuje se i shvatanje Sare Koen koja ističe da je dinamizam jedna od glavnih odlika grada (Cohen 2007, 37). Pod dinamizmom autorka podrazumeva dinamiku dešavanja koja se odvijaju po gradu, na intenzitet i način kretanja (unutar i izvan grada), druženja, susrete i putovanja. Životom u određenoj sredini, proizvode se specifični oblici društvenog ponašanja, te deljenog iskustva stanovnika date sredine. Stoga bi se moglo pretpostaviti i da će se veći stepen identifikacije ostvariti među ljudima koji žive u različitim mestima, pa i državama – ali koji predstavljaju pripadnike gradske populacije – nego između onih koji potiču iz urbanih i ruralnih sredina, ali unutar iste države. Organizacija života u gradovima je ono na šta Rotenberg referira kada govori o "metropolit-skom znanju" (Rotenberg et al. 1993, xiii). Nešto slično se može pronaći i u kovanici "imaginarni kosmopolitizam" kojom se označava osećaj pripadnosti svetu (v. Schein et al. 2001, 226). Međutim, način na koje se to znanje percipira i koristi je takođe ono što čini urbano iskustvo. Pod time se misli na način na koji stanovnici određenog grada percipiraju i doživljavaju svoj grad, na omeđavanje sop-

stvenog prostora, kao i čitavog grada i tome slično. Takođe, važno je uočiti na koji način se vrednuje urbanost kao svojstvo, kao odlika, kao i šta ljudi koji žive u gradovima pod urbanošću podrazumevaju jer:

"urbani prostor dobija sociokulturno značenje isključivo na osnovu njegovih sociokulturnih karakteristika – što uključuje vrednovanje prostora i njegovu upotrebu, ali i vrednovanje te upotrebe i odnos prema akterima svega toga, a to u krajnjem slučaju znači – na osnovu mesta koje dobija u određenim oblicima ljudske komunikacije" (Žikić 2007, 85).

U tom pogledu, grad se može posmatrati i kao kulturni konstrukt čiji su forma i sadržaj usko povezani sa svakodnevnim životnim praksama koje se u njemu odvijaju, doživljajima ljudi koji se u njemu kreću, te predstava koje o tim aktivnostima unutar tog grada stvaraju i na taj način formiraju određeni vid urbanog identiteta.

Urbanost i lokalnost rokenrola

Razmatranje rokenrola kao fenomena se može odvijati kroz nekoliko ravni, u zavisnosti od toga da li je reč o globalnoj ili lokalnoj perspektivi, zatim da li je reč o žanrovskoj proliferaciji, rokenrolu kao simbolu i slično. Da bi bilo moguće započeti proučavanje odnosa urbanog identiteta koji rokenrol sa sobom nosi, neophodno je svoj istraživački fokus najpre usmeriti ka određenoj perspektivi, bilo da je reč o globalnoj ili, pak, o lokalnoj perspektivi. Rok kultura

sa sobom nosi vrednosti koje su opšte, ukoliko se kao takve posmatraju (veza sa mladima, buntovnički duh, modernost), ali isto tako, te vrednosti variraju u zavisnosti od kulturnog konteksta u okviru kojeg se praktikuju. Proučavajući rokenrol scenu u Izraelu, Moti Regev je došao do zaključka da se u lokalnim sredinama rok kultura može posmatrati kroz dva diskursa: rokenrol kao simbol progresa, napretka, "koraka sa svetom" i kao simbol amerikanizacije lišenog lokalnih karakteristika (Regev 1996, 280). Prvi diskurs u sebi sadrži pozitivan odnos prema težnji za modernizacijom i globalnim identitetom, te se u tom smislu i rokenrol na taj način percipira. Drugi diskurs svoje težište stavlja na lišenost lokalnih obeležja i specifičnost jedne takve scene, što samim tim sadrži negativnu konotaciju, te rokenrol postaje jedan od onih manje poželjnih elemenata globalizacije. Ovo svakako predstavlja pojednostavljeno viđenje problema, budući da je reč o dva modela, odnosno dva opozitna gledišta i tu bi trebalo imati na umu da rokenrol nije jednoznačan i homogen pojam, odnosno da ne predstavlja fenomen koji se u nepromenjenom obliku prenosi iz SAD i Velike Britanije u određenu lokalnu sredinu. Razmatrajući prihvatanje rokenrola u izraelskom kontekstu, Regev uvodi koncept dvostruke autentičnosti. Jedna strana autentičnosti se u tom smislu odnosi na rokenrol kao oznaku za kosmopolitizam, čime se lokalna sredina postavlja na svetsku ravan, dok druga strana predstavlja lokalnu autentičnost (Regev 1992, 12). Kroz rokenrol muziku se na taj način i određena kultura može tretirati istovremeno i kao globalna i kao lokalna, ali i kao progresivna, kosmopolitska i urbana.

Kada je reč o odnosu urbane sredine i muzike, Sara Koen, koja se bavila istraživanjem rokenrol scene u Liverpulu, smatra da je predstavi o urbanoj sredini umnogome doprinela dinamika grada, odnosno mesta okupljanja kao specifične tačke (v. Cohen 2007, 37). Muzika je u tom slučaju predstavljala okosnicu tih okupljanja i pomenutog dinamizma jer je uticala na ponašanje i kretanje po gradu, na iscertavanje simboličkih granica, formiranje mentalnih mapa i tome slično. Koen smatra da su gradovi ključna mesta kada je u pitanju produkcija, promocija i širenje popularne muzike, kao i potrošnja i reklama (Cohen 2007, 2). Takvo stanovište svoje logično opravdanja nalazi u činjenici da urbane sredine predstavljaju mesta koja pružaju više mogućnosti za bavljenje muzikom, slušanje, sviranje (prostori za vežbanje, studio, klubovi), kao i njenu dalju prezentaciju putem medija, diskografskih kuća ili svirki uživo. Na osnovu odnosa urbanosti i popularne muzike, može se govoriti o "većoj" ili "manjoj" urbanosti nekog mesta. Sa porastom sredine, raste i mogućnost izbora pa tako u gradovima postoji više mesta za izlazak koja nude muziku koja zadovoljava različite muzičke preferencije.

Novi talas kao urbani beogradski duh

Da bi jedan kulturni fenomen mogao da se posmatra kao lokalno kulturno nasleđe, potrebno je da se kao takav percipira među lokalnim stanovništvom ili makar među jednim njegovim delom:

"Kulturno nasleđe ne obuhvata samo materijalne predmete; sastoji se i iz društvenog i kulturnog odnosa koji neka ljudska zajednica ima prema tim predmetima, značaja koji im pridaje i mestu u njenom vrednosnom sistemu, odnosno u doživljaju sebe kao zajednice" (Žikić 2011, 10).

Zajednica se, u ovom smislu, može tretirati kao nacionalna, ali i kao lokalna, pa čak i uža (npr. ljubitelji novog talasa) u zavisnosti od toga šta se uzima kao osnovni identifikacioni marker. Osnovna teza ovog rada, kao i planiranog istraživanja, rokenrol scenu u Beogradu (ali i šire, na prostoru nekadašnje SFRJ) posmatra kao svojevrsno kulturno nasleđe. U tom smislu je planirano istraživanje čiji je osnovni cilj odgovor na pitanje u kojoj se meri rok kultura u lokalnoj sredini percipira kao urbana – tj. da li je oznaka urbanosti glavna karakteristika ove kulture – kao i da li u tom smislu postoje određene specifičnosti. Tokom istraživanja fenomena novog talasa u Beogradu, koje je za cilj imalo dekonstruisanje veze između muzike i grada, te ukazivanje na "drugu", možda manje vidljivu stranu tog odnosa (da muzika utiče na formiranje lokalnog identiteta), pitanje urbanog identiteta, odnosno rokenrola kao urbanog kulturnog nasleđa, postalo je jedno od bitnijih pitanja. Naime, novi talas (grupe poput *Idoli*, *Šarlo akrobata*, *Film*) ne samo da se danas doživljava kao važan (po gradsku sredinu, konkretno beogradsku) deo kulturnog identiteta o kojem se, kako vreme odmiče, narativi sve više množe, već, u poređenju sa percepcijom onoga što se smatra "klasičnim rokenrolom" (npr. *Riblja čorba*, *Bijelo dugme*), predstavlja

izrazito urbani fenomen. Informanti koji sebe smatraju ljubiteljima i poznavateljima novog talasa (a koji su kao takvi bili uključeni u pomenuto istraživanje), sam taj fenomen su najčešće opisivali kao alternativni i urban poredivši ga sa rokenrolom koji je, pak, doživljavan kao nešto "zastarelo", "prevaziđeno", "anahrono", tj. nešto što osamdesetih godina prošlog veka nije odgovaralo potrebama i senzibilitetu tadašnjih mladih generacija. Takvim poređenjem novi talas sve više dobija na svom urbanom identitetu budući da je rokenrol već fenomen koji sadrži urbani identitet kao svoje obeležje, te samim tim novi talas dobija još "urbaniju" notu. Novi talas u percepcijama informanata figurira kao jedna nova i rastuća vrsta urbane svesti koja je stajala nasuprot ruralnoj perspektivi sa kojom je bio izjednačavan tadašnji mejnstrim rokenrol, a za čijeg se glavnog predstavnika uzima sastav *Bijelo dugme*. Urbanost novog talasa se ogledala i u tome što su generacije koje su bile nosioci novog talasa u SFRJ bila gradska deca, deca rođena i odrasla u velikim urbanim centrima tadašnje zemlje (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Novi Sad). Samim tim, oni su se identifikovali sa svim onim što sa sobom nosi život u velikom gradu, problemima, prednostima, manama, načinu izražavanja.

"Tu postoji ta vrsta udara, prosto su se neke stvari spojile neverovatno, tako da je taj novi talas u ondašnjoj Jugoslaviji imao mnogo veći značaj i imao mnogo i društveni i muzički značaj, nego bilo gde drugde u svetu. Imao je prosto tu jednu vrstu snage, jedne čudesne promene koja je bila drugačija. Ona je postavila taj element urbanog duha."

"Počni od toga da je to tipično urbana stvar. To ne znači da neki od najboljih bendova, kao i u svetu, nisu došli iz sasvim malih gradova, ali većinu publike imaš u velikim gradovima i ovi koji su došli iz manjih gradova, su izrazito urbani, pri čemu sam ja uvek bio protiv toga da se urbano tumači kao vrednosno određenje, nego prosto ako je podela na urbano i ruralno, to ti je faktičko stanje stvari."

"Prvo je rokenrol prvenstveno urbana stvar, a pogotovo novi talas unutar njega. Prosto ljudi nisu bili svesni da su to koncentrični krugovi pa je novotalasna scena mnogo manja od ukupne rok scene, a tek izvan ukupne rok scene postoji još mnogo veća publika za narodnjake."

"Urbana kultura, to je razlika. E sad urbano imaš i predgrađe i centar grada. Recimo da je ovo bio centar grada, a da je onaj rok bio predgrađe. Bože moj, ništa strašno. Novi talas jeste rokenrol, ali svežiji, mislim koliko treba da se primeti da Gile voli *Rollingstones*."

Naglašavanje urbanosti, odnosno vrednosnog sistema koji čini urbani identitet, može se uočiti kroz odrednice poput "rokenrol je prvenstveno urbana stvar", "element urbanog duha". Dakle, određenje onog skupa identitetskih markera kroz koje se o rokenrolu i o novom talasu razmišlja predstavlja formiranje parametara koji potom postaju grupno, pa i individualno obeležje. Na taj način, muzika prerasta zvučni i postaje simbolički označitelj, postaje sociokulturna kategorija koja u velikoj meri utiče na formiranje individualnih i kolektivnih identiteta. Na primeru novog talasa i rokenrola ta podvojenost se ispoljavala kroz podelu među ljubiteljima pojedinih grupa. Shvatanje no-

vog talasa kroz poređenje sa rokenrolom u lokalnom kontekstu kod ispitanika se u najvećem broju slučajeva svodilo na komparaciju beogradske i zagrebačke scene, s jedne strane, i sarajevske sa druge, pri čemu je najreprezentativniji primer sarajevske scene bila rokenrol grupa *Bijelo dugme*. Tako se, na primer, grupi *Bijelo dugme* često pripisuje zasluga za širenje rokenrol zvuka i na manje sredine, ruralne sredine, u kojima rokenrol (budući da je pretežno zvuk gradske sredine) nije bio u velikoj meri zastupljen. To se percipira kao "poseljačenje" rokenrola, odnosno kao veća zastupljenost i popularizacija rokenrola. Samim tim, sarajevska scena se ne smatra novim talasom, već jednom autentičnom rokenrol strujom, ali predstavlja svojevrsni podsticaj koji će kao reakcija stići iz Beograda u vidu novog talasa. Ta reakcija se odnosi na udaljavanje od te i sličnih tradicija, te na uspostavljanje razlike na relaciji "klasični rokenrol" – "novi talas".

"Ako ti uzmeš zagrebački neki, nije pandan, ali neka mega, posle ispostavilo se jugoslovenska grupa, *Azra*, koju su vezivali za nju vejev, način pevanja, tu npr. imaš obrnuto od *Bijelog dugmeta*. *Bijelo dugme* ima rok muziku, pevanje manje više rok, ali tekstovi su neke ovce nešto, konji moji jurite, levo desno. A kod *Azre* imaš ovo malo nju vejev svirku, onako malo treš, tekstovi totalno neki urbani, nešto već ono dilanovski, a način pevanja sevdalinka. I mislim da je zato i zaživelo toliko, jer ako je zaživelo zbog onih tekstova, bilo bi da smo mi mnogo napredni. Nismo baš. Nije se tako ispostavilo. Mada se ja sećam u vojsci nešto, uvek ima seljaka u vojsci, kao "*Azra*, ma to je bezveze", nisu baš oni toliko, *Čorba* i *Dugme* to je već *respect*."

"U našim uslovima, *Bijelo dugme*, da, mada je u mom društvu slabo bilo voljeno i inače, zato što su imali tu neku bosansku provincijalnu notu koja se na nas nije nalepila uopšte. Oni su bili široko popularni, ali oni nisu imali ništa od tog urbanog, gradskog."

"Kažem ti da je onda zaista gradski zvuk pravi, dopreo nekako do sela, malih gradova i tako dalje, koje voleo *Film*, ko je voleo *Haustor*, ko je voleo *Prljavo kazalište*, ko je voleo *Idole* na primer, to su potpuno sad druga neka pitanja. Tu je Džoni Štulić odigrao vrlo bitnu ulogu. Džoni Štulić je, po meni, odnosno *Azra* uradila suprotno od Bregovića. Bregović je poseljačio rokenrol da bi postao razumljiv, a ovaj je, nekako, rokenrolizovao seljaštvo."

Specifičnost novog talasa u lokalnom kontekstu ogleda se i u tome što je pojava ovog fenomena tumačena i tada, a i sada, kao "buđenje urbanog". Međutim, ovaj put, urbana oznaka ne proizlazi isključivo iz poređenja sa rokenrolom, već nastaje i kroz poređenje sa scenom koju je Zapad imao da ponudi. Dakle, lokalne karakteristike ne samo novog talasa, već i rokenrola opšte uzev, mogu se određivati kroz poređenje sa lokalnim scenama, ali i sa prilikama na Zapadu, pri čemu se dobija ono što je Regev označio kao autentični oblik.

"Međutim ovde, stvar se zove novi talas jer se tako zove i tamo, ali podrazumeva odjednom jednu eksploziju koja je mnogo bitnija i, opet, sa više različitih strana. Buđenje tog urbanog pre svega, jer pričamo o ljudima koji su prava deca asfalta, koji su Beograd, Zagreb, Ljubljana".

Kroz formiranje odnosa prema vremenu i fenomenu koji za određeni broj ljudi predstavlja simbol urbanizacije, novi talas u izvesnoj meri biva izjednačen sa osećanjem urbanosti. Pritom, i viđenje Beograda kao metropole postaje naglašenije, dobijajući dublje kulturološko značenje koje se odnosi i na izgled grada, ali i na ponašanje ljudi, na usmeravanje njihovih interesovanja, odvijanje celokupnog gradskog života, kao i na negovanje vrednosti koje se smatraju oličenjem "normalnosti".

"Činjenica je da su te osamdesete godine, odnosno i sedamdesete, ali i osamdesete godine naročito, imale strašno naglašen taj urbani šmek, odnosno urbanu priču, urbani šta god. Mi smo se svi prepoznavali u tome, i u stvari nosioci svega toga tih godina je u stvari baš bila rok kultura, u velikom broju".

Lokalni identiteti nastaju u sadejstvu određenog broja ljudi, koji u tom mestu žive i samog mesta u smislu njegove organizacije. Unutar zajednice postoji određeno lokalno znanje koji dele svi oni koji u njoj žive, ali zajedništvu doprinosi i sama svest o postojanju tog lokalnog znanja koje se na taj način iznova reprodukuje. Samim tim, i ideja rokenrola kao kulturnog nasleđa mogla bi se razumeti u tom svetlu. Iz gorenavedenih izjava pojedinih ispitanika, moguće je uočiti potrebu za isticanjem novotalasne urbanosti, a samim tim i sopstvene – bilo da je reč o poređenju sa rokenrolom kao sličnim, ali bitno drugačijim, ili, pak, sa zapadnom scenom. Takva vrsta identifikacije, koja je, trideset godina nakon njegovog vrhunca, i danas prisutna

među ljubiteljima ovog fenomena, ukazuje na postojanje prostora za razumevanje muzike i muzičke kulture na primeru rokenrola i novog talasa kao svojevrsnog kulturnog nasleđa uže lokalne sredine, Beograda.

Zaključak

Kao što je na samom početku pomenuto, ovaj rad predstavlja teorijski i konceptualni nacrt za dalja istraživanja, a izloženi materijal rezultate ispitivanja odnosa muzike i grada, na primeru novog talasa u Beogradu, čini osnov za dublje ispitivanje kako fenomena novog talasa, tako i rokenrola, ali i njihovog međuodnosa koji pojam urbanog i urbanosti ima kao svoj glavni označitelj. Početna hipoteza od koje se u dalje istraživanje polazi jeste da se rokenrol u Beogradu (pa i na prostoru SFRJ) može posmatrati kao lokalno kulturno nasleđe. Data hipoteza je u ovom radu prikazana sagledavanjem novog talasa kao jednog dela tog nasleđa, a imajući u vidu to da je uočen snažan društveni i kulturni odnos prema ovim fenomenima koji se ispoljava ne samo kroz nostalgična sećanja, već i kroz težnju da se, kada je u pitanju sećanje na period osamdesetih godina, tim fenomenima pripíše veliki značaj.

Na osnovu prezentovanog materijala, moguće je zaključiti da novi talas figurira kao izrazito *urbano* kulturno nasleđe sa kojim se ljudi identifikuju i koje služi kao jedan od ključnih značenjskih markera kada je reč o osamdesetim godinama dvadesetog veka. Jedna od specifičnosti lokalnih percepcija rokenrola i novog talasa manifestuje se i kroz

poređenje ova dva fenomena, tojest kroz razlike koje ih dele u identitetskom pogledu, te je tako novi talas nešto što je "novo", "drugačije", "urbanije" od postojeće rokenrol scene. Istraživanje će dalje ići u pravcu ispitivanja odnosa rokenrola i urbanosti najpre u Beogradu, a zatim i u drugim gradovima koji su osamdesetih godina predstavljali urbane centre, poput Ljubljane i Zagreba. Namera je da se fokus proširi sa novog talasa na čitavu rokenrol scenu, kako bi bilo moguće porediti ova dva fenomena, ali i utvrditi značenje urbanog, te njegove varijacije. U početku će se istraživanje odnositi na period osamdesetih godina (i ranije), dok će naredna faza biti usmerena na analizu toga kako ispitanici percipiraju aktuelnu lokalnu rokenrol scenu. Na taj će se način dobiti ne samo različita viđenja u konceptualnom smislu (rokenrol/novi talas), regionalnom (beogradska scena/zagrebačka/ljubljanska), već i u temporalnom smislu (osamdesete godine/aktuelni period), što će svakako obogatiti saznanja o značenju rokenrola, ali će postaviti i neka nova pitanja i probleme.

Literatura

- Cohen, Sara. 2007. *Decline, Renewal and the City in Popular Music Culture: Beyond the Beatles*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Frit, Sajmon. 1987. *Sociologija roka*. Beograd: IIC i CIDID.
- Grossberg, Lawrence. 1984. Another Boring Day in Paradise: Rock and roll and the Empowerment of Everyday Life. *Popular Music*, vol. 4: 225-258.

- Pile, Steve. 1999. "What is a city?". In: *City Worlds*, Doreed Massey, John Allen and Steve Pile (eds.), 5-50. Routledge.
- Regev, Motti. 1992. Israeli Rock or A Study in the Politics of 'Local Authenticity'. *Popular Music* 11:1-14.
- Regev, Motti. 1996. Musica Mizrahit, Israeli Rock and National Culture in Israel. *Popular music* 15 (3): 275-284.
- Ristivojević, Marija. 2011. "Korelacija muzike i mesta na primeru beogradskog 'novog talasa' u rokenrol muzici". *Etnoantropološki problemi* 4 (6): 935-952.
- Ristivojević, Marija. 2012. "Rokenrol kao lokalni muzički fenomen". *Etnoantropološki problemi* 1(7): 213-233.
- Rotenberg, Robert. 1993. "Introduction". In: *The cultural meaning of urban space*, Robert Rotenberg and Gary McDonogh (eds.).
- Schein, Louisa. 2001. "Urbanity, Cosmopolitanism, Consumption". U: *China Urban. Ethnographies of Contemporary Culture*, Nancy N. Chen, Constance D. Clark, Suzanne Z. Gottschang, and Lyn Jeffery (eds.). Duke University Press: 225-241.
- Shumway, David. 1991. Rock and roll as a Cultural Practice. *The South Atlantic Quarterly* 90 (4): 139-155.
- Torg, Anri. 2002. *Pop i rok muzika*. Beograd: Clio.
- Virt, Luis. 1988. "Urbanizam kao način života". U *Sociologija grada*, Sreten Vujović (ur.), 158-175. Beograd.
- Žikić, Bojan. 2007. Kognitivne "priče za dečake": urbani folklor i urbana topografija. *Etnoantropološki problemi* 1 (2): 73-108.
- Žikić, Bojan. 2011. Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe. Uvod u istraživanje i preliminarni rezultati. U: *Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe*, Bojan Žikić (ur.). Srpski genealoški centar. Beograd: 7-25.

Sadržaj

Danijel Sinani	
URBANI KULTURNI IDENTITETI I RELIGIOZNOST U SAVREMENOM KONTEKSTU	5
Ivan Kovačević i Vladimira Ilić	
NEKI PROBLEMI PROUČAVANJA IDENTITETA U SRBIJI	11
Bojan Žikić i Marija Ristivojević	
БЕОГРАД КАО КУЛТУРНИ СИМБОЛ: МОГУЋИ ТЕМАТ ЕТНОЛОШКОГ И АНТРОПОЛОШКОГ ПРОУЧАВАЊА У ОКВИРУ ПОКУШАЈА ФОРМУЛИСАЊА ПРЕДЛОГА ЗА БЕОГРАДСКЕ СТУДИЈЕ	29
Miloš Milenković	
O (NE)MOGUĆNOSTI ZAŠTITE RELIGIJSKIH KONCEPTA I PRAKSI KAO NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U KONTEKSTU PRIDRUŽIVANJA REPUBLIKE SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI	49
Ljubica Milosavljević i Marko Pišev	
PRILOG PROUČAVANJU URBANOG KULTURNOG NASLEĐA PUTEM DEKONSTRUISANJA PROCESA KONSTRUISANJA STAROSTI KAO DRUŠTVENOG PROBLEMA U SRBIJI: PRELIMINARNA RAZMATRANJA	81

Marija Ristivojević i Bojan Žikić PREDSTAVE O ROKENROLU KAO URBANOM KULTURNOM NASLEĐU	101
Marko Pišev i Ljubica Milosavljević MESTA STRAHA: TRETMAN URBANIH FENOMENA U MODERNOJ HOROR PROZI – ANTROPOLOŠKA PERSPEKTIVA	119
Ana Banić Grubišić SLIKA GRADA U FILMOVIMA POSTAPOKALIPSE	149
Ivana Gačanović O DECENTRIRANJU NAVIJAČKIH IDENTITETA: IMA LI ROMANTIKE U NAVIJANJU?	173
Vladimira Ilić i Mladen Stajić RELIGIJA I EMOCIJE: MOGUĆI PRAVCI IZUČAVANJA ...	197
Nina Kulenović i Danijel Sinani ALTERNATIVNI RELIGIJSKI IDENTITETI: CRKVA ISUSA HRISTA SVETACA POSLEDNJIH DANA – OPŠTI PODACI I STRUKTURA ORGANIZACIJE	215
Mladen Stajić i Nina Kulenović KRATKA ISTORIJA CRKVE ISUSA HRISTA SPD U SVETU I NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE	241

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2013.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

2:39(082)

УРБАНИ културни идентитети и религиозност у савременом контексту : тематски зборник / уредио Данијел Синани. – Београд : Српски генеалошки центар : Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета, 2013 (Београд : Српски генеалошки центар). – 270 стр. ; 17 цм. – (Етнолошка библиотека / [Српски генеалошки центар] ; књ. 73)

Тираж 500. – Стр. 5-9: Предговор / Данијел Синани. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-83679-89-8

- a) Религија – Антрополошки аспект – Зборници
- b) Културни идентитет – Зборници

COBISS.SR-ID 203678988